

УДК 371.13:376.3

Єжова Т.Є.,

кандидат педагогічних наук

**ЗМІСТ І СТРУКТУРА ДЕФЕКТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

За опублікованими даними, кількість інвалідів в Україні має стійку тенденцію до збільшення. Так, у Комплексній програмі профілактики інвалідності серед дітей та населення працездатного віку на період 2000-2005 рр. (затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.05.00 р. №117) вказується на зростання дитячої інвалідності, яке чітко простежується навіть на фоні зниження показника народжуваності. Серед головних причин інвалідності дітей називаються органічні ураження центральної нервової системи, хвороби сенсорних органів, психічні розлади та вроджені вади розвитку. У Національній програмі професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001-2005 рр. (затв. Указом Президента України №519/2001 від 13.07.01р.) зазначається, що за період 1994-2001рр. кількість інвалідів в Україні зросла з 4 до 5%. Оскільки найближчим часом змінити таку ситуацію неможливо, її потрібно розглядати як постійно діючий фактор, що потребує розв'язання відповідних соціальних завдань.

Політика України щодо інвалідів, яка відображена в Законах України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, „Про освіту”, „Про професійно-технічну освіту”, „Про вищу освіту”, „Про реабілітацію інвалідів в Україні” та інших нормативно-правових документах, засвідчує турботу держави про забезпечення інвалідам рівних з іншими громадянами можливостей для участі в усіх сферах суспільного життя, зокрема, у здобутті загальної і професійної освіти та працевлаштуванні за набутою спеціальністю.

З метою розв'язання проблем соціальної адаптації, професійної орієнтації, активного залучення осіб з обмеженими можливостями

життєдіяльності до суспільного життя державою проведено низку заходів з розширення сфери освітніх послуг цій категорії громадян. Так, з 1999 р. ведеться робота зі створення мережі центрів раннього втручання і соціальної реабілітації дітей-інвалідів і центрів професійної, медичної та соціальної реабілітації дорослих. Заснування таких центрів в усіх містах з чисельністю населення понад 50 тис. чоловік, а також наукове і навчально-методичне забезпечення таких центрів було визнано одним з основних заходів Національної програми професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями (розд. V, пп. 1,2). Центр реабілітації молоді, яка потребує корекції фізичного та розумового розвитку може бути створений і на базі професійно-технічного навчального закладу. Досвід такої діяльності вже мають чотири ПТНЗ Дніпропетровської області; аналогічна робота ведеться і в інших регіонах [5, с.83]. У сфері управління Міністерства праці та соціальної політики України функціонує шість спеціалізованих навчально-виховних закладів інтернатного типу, призначених для професійної реабілітації молодих інвалідів віком від 15 років. Це Кам'янець-Подільський планово-економічний технікум, Харківський обліково-економічний технікум та Чернігівський юридичний коледж, а також Житомирське, Луганське і Самбірське професійно-технічні училища.

За опублікованими даними, щороку до ПТНЗ загального типу і ВНЗ вступає близько 5 тис. юнаків і дівчат з порушеннями психофізичного розвитку [1,с.70-76; 5, с.9,74,105]. Вони вчаться як у спеціальних групах, створених з урахуванням захворювання, так і індивідуально (у загальному потоці). Окремі професійно-технічні заклади організовують навчальні групи при спеціалізованих школах-інтернатах.

У наукових працях з проблем професійної освіти інвалідів (В.Засенко, К.Кольченко, Т.Комар, С.Литовченко, П.Таланчук, М.Чайковський та ін.) показано, що однією з умов готовності навчального закладу до надання освітніх послуг особам з особливими освітніми потребами є відповідна підготовка педагогічних працівників.

В Україні кадри для ПТО готують Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків), Сімферопольський інженерно-педагогічний університет, інженерно-педагогічні факультети технічних, педагогічних і аграрних університетів, інженерно-педагогічні технікуми (Донецький, Київський, Коломийський, Конотопський, Рубіжанський) та Київський професійно-педагогічний коледж ім. А.Макаренка. Питання змісту інженерно-педагогічної освіти розглядаються в роботах О.Коваленко, Н.Ничкало, Л.Пуховської, С.Сисоєвої, В.Радкевич та ін. Зокрема відмічається, що в сучасних умовах до викладача професійно-технічного навчального закладу висуваються підвищені вимоги щодо особистісних і професійних якостей – це має бути високоморальна людина, яка має повну вищу освіту відповідного профілю, ґрунтовні знання з педагогіки і психології та високий рівень робітничої кваліфікації. Інженерно-педагогічна підготовка має бути зорієнтована на професійну мобільність майбутнього фахівця, яка поєднує у собі високий професіоналізм та внутрішню потребу в постійному самовдосконаленні. Додамо, що підготовка інженерів-педагогів має не лише відповідати сучасним запитам суспільства і вимогам виробництва до підготовки кваліфікованих конкурентноспроможних кадрів, а й урахувати напрями соціальної політики держави. Як вже було зазначено, професійно-технічна освіта є важливою ланкою у професійній реабілітації та соціалізації молоді з обмеженими психофізичними можливостями. Саме професійна освіта надає інваліду можливість ствердитися в житті, сприяє підвищенню його самооцінки і соціального статусу. Тому підготовка педагогічних працівників для професійно-технічних навчальних закладів є важливим соціальним завданням, яке потребує орієнтацію на роботу з усіма категоріями учнів і, зокрема, з учнями, що мають порушення психофізичного розвитку і, як наслідок, особливі освітні потреби. Для того, щоб викладач ПТНЗ міг зберегти всі досягнення своїх попередників – вчителів спеціальних шкіл і продовжити нелегку й копітку роботу з розвитку і соціалізації своїх вихованців, він повинен знати особливості учнів з порушеннями

психофізичного розвитку, вміти адаптувати загальноосвітні методики до потреб таких учнів, а також володіти спеціальними методами і прийомами корекційно-педагогічної діяльності.

Особливості організації навчання інвалідів у професійно-технічних і вищих навчальних закладах дедалі все більше привертають увагу українських і російських науковців (І.Абрамов, В.Бутенко, О.Єреміна, К.Кольченко, Т.Комар, С.Лебедєва, С.Литовченко, О.Мартінова, Г.Нікуліна, О.Охрименко, Л.Романіна, П.Таланчук та ін.). Але результати і висновки проведених досліджень в більшості випадків залишаються невідомими широкому загалу педагогічних працівників через відсутність механізму поширення такої інформації, оскільки завдання озброєння майбутнього викладача дефектологічними знаннями у педагогіці професійно-технічної і вищої школи ніколи не ставилося. Таким чином, виникає протиріччя між наявністю в працездатних інвалідів права на професійну освіту на рівні, що відповідає їхнім можливостям, яке гарантовано Законом України „Про професійно-технічну освіту” (ст. 42) і неготовністю навчальних закладів до надання інвалідам якісних освітніх послуг. Першим кроком у розв’язанні зазначеної проблеми можна вважати Наказ Міністра освіти і науки України, згідно з яким до навчальних планів підготовки фахівців за напрямом „Педагогічна освіта” з 1.09.06 р. передбачено введення дисципліни „Основи корекційної педагогіки” [2]. Наступним кроком має бути визначення й наукове обґрунтування змісту цієї дисципліни та її місця в системі психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів.

В працях В.Бондаря, І.Єременка, Н.Засенко, С.Миронової, В.Синьова, М.Ярмаченка та ін. розглядаються різні аспекти професійно-педагогічної підготовки студентів дефектологічних факультетів до роботи в спеціальних школах та дошкільних закладах для дітей з порушеннями психофізичного розвитку. В різні роки зміст дефектологічної підготовки студентів-недефектологів та її методичне забезпечення розроблялися українськими та російськими науковцями В.Синьовим і Г.Коберником (1994р.), Н.Назаровою

(2000р.) [3; 4] та ін. Підкреслюючи важливість дефектологічних знань для педагогічних працівників дошкільних і шкільних навчальних закладів, автори зовсім не розглядають питання дефектологічної підготовки викладачів інших ланок системи освіти. Отже, розробка змісту дефектологічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних і вищих навчальних закладів залишилася поза увагою дослідників.

Мета статті – висвітлити й обґрунтувати розроблену нами програму дисципліни „Основи корекційної педагогіки”, яка має на меті забезпечення готовності майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів до роботи з учнями, що мають порушення психофізичного розвитку.

При визначенні вимог до знань і умінь, які мають бути сформовані в майбутніх інженерів-педагогів в результаті вивчення „Основ корекційної педагогіки” ми спиралися на загальну освітньо-кваліфікаційну характеристику бакалавра педагогічного профілю, а також враховували вимоги до знань і умінь корекційного педагога, сформульовані вітчизняними науковцями (Н.Засенко, С.Миронова, В.Синьов, М.Ярмаченко та ін.).

Ми вважаємо, що інженер-педагог на основі знань основ теорії та історії корекційної педагогіки, а також державних стандартів освіти повинен вміти визначати цілі, завдання і зміст корекційно-виховної роботи в професійно-технічних навчальних закладах загального і спеціалізованого типів, здійснювати планування навчально-виховного процесу з урахуванням вимог цілісного впливу на формування особистості дитини, що має порушення психофізичного розвитку. На основі знань особливостей розвитку, виховання та навчання дітей з психофізичними порушеннями, їхніх потенційних можливостей у досягненні певного рівня життєвої компетенції, сутності корекційно-освітніх технологій інженер-педагог повинен вміти здійснювати корекційно-педагогічну роботу в процесі навчально-виховної діяльності. На основі знань нормативно-правових документів з питань охорони здоров'я, освіти, професійно-трудової і соціальної реабілітації осіб з обмеженими психофізичними можливостями, а також знань про фактори, що

зумовлюють ефективність корекційного впливу на учнів з порушенням психофізичного розвитку, інженер-педагог повинен вміти здійснювати управління корекційно-педагогічним процесом у ПТНЗ.

Для досягнення поставленої мети при розробці змісту курсу і відборі теоретичного матеріалу ми дотримувалися наступних дидактичних принципів.

Принцип науковості реалізується відображенням у змісті курсу провідних ідей корекційної педагогіки, основних напрямків і результатів сучасних досліджень в цій галузі.

Принцип системності реалізується у послідовному і логічному висвітленні теорії та історії корекційної педагогіки, а також правових засад загальної і професійної освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

Принцип професійної спрямованості реалізується розкриттям у змісті курсу особливостей розвитку і потенційних можливостей осіб з порушеннями психофізичного розвитку підліткового і юнацького віку, які й становлять контингент професійно-технічних навчальних закладів.

Принцип наступності передбачає опору на знання, одержані студентами під час вивчення курсів „Вікова та педагогічна психологія”, „Методологічні засади професійної освіти”, „Теорія та методика виховної роботи”, які передують курсу „Основи корекційної педагогіки”.

Принцип всебічного розвитку особистості передбачає розвиток в студентів таких важливих професійних рис педагога, як доброзичливість, тактовність і коректність, терпимість та стриманість, відповідальність за результати своєї діяльності, терпіння, здатність до емпатії, повага та любов до вихованців, професійна чесність та порядність.

Розроблений курс охоплює 6 тем, в яких висвітлено основні положення та ідеї корекційної педагогіки, правові засади загальної і професійної освіти осіб з обмеженими можливостями життєдіяльності; розглянуто способи педагогічної підтримки учнів з психофізичними порушеннями в умовах

ПТНЗ загального і спеціалізованого типів, причини і шляхи корекції девіантної поведінки учнів.

У першій темі „Корекційна педагогіка як наука” ми знайомимо студентів з предметом і завданнями цієї галузі педагогічного знання, з її поняттєво-термінологічним апаратом, висвітлюємо зв’язок корекційної педагогіки з іншими науками.

У наступній темі „Історія становлення та розвитку системи освіти осіб з порушеннями фізичного та психічного розвитку” ми розглядаємо основні етапи розвитку теорії виховання та навчання осіб з обмеженими психофізичними можливостями у зарубіжних країнах, знайомимо студентів з сучасною вітчизняною системою спеціальної освіти і різними формами професійної підготовки осіб з особливими освітніми потребами.

У темі „Стратегія державної політики України в сфері соціалізації та інтеграції у суспільство осіб з обмеженими можливостями життєдіяльності” розглядається правова основа професійної реабілітації означеної категорії громадян.

У темі „Практична робота викладача професійно-технічного навчального закладу з різними категоріями учнів, що мають порушення психофізичного розвитку та/або порушення поведінки” розглядаються проблеми інтеграції і диференціації в умовах навчального закладу загального типу, загальні організаційно-педагогічні і дидактичні особливості корекційно-виховної роботи, а також особливості розвитку дітей з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелекту, з важкими розладами мовлення та особливості педагогічної допомоги кожній з цих категорій учнів. Окремо розглядаються шляхи корекції девіантної поведінки учнів.

Зважаючи на те, що юнаки і дівчата з обмеженими можливостями життєдіяльності здобувають професійну освіту не лише у професійно-технічних навчальних закладах загального типу, а й у спеціальних професійно-технічних училищах-інтернатах Міністерства праці і соціальної

політики та в центрах соціальної і професійної реабілітації, в темі „Особливості педагогічної діяльності в спеціалізованому навчальному закладі” розглядається специфіка роботи таких закладів.

Оскільки успішність педагогічного впливу на дитину значною мірою залежить від співпраці педагогів і батьків, до курсу введено тему „Практична робота викладача професійно-технічного навчального закладу з родинами, що мають дітей з обмеженими фізичними можливостями”, в якій розглядаються особливості сімей, що виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а також зміст, форми і стилі роботи з батьками таких дітей.

Курс розрахований на один кредит, який в рівних частинах розподілений між лекціями і самостійною роботою студентів. Форма контролю – залік.

Усе викладене дає підставу для **висновків:**

- Підготовка педагогічних працівників для ПТНЗ є важливим соціальним завданням, яке потребує орієнтацію на роботу з усіма категоріями учнів і, зокрема, з учнями, що мають порушення психофізичного розвитку.
- Готовність майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів до роботи з учнями, що мають порушення психофізичного розвитку має бути сформована в процесі вивчення дисципліни „Основи корекційної педагогіки”, при відборі змісту якої враховано принципи науковості, системності, професійної спрямованості, наступності, всебічного розвитку особистості.
- Знання, уміння і навички, сформовані в студентів під час вивчення „Основ корекційної педагогіки”, сприятимуть підвищенню їхньої загальнопедагогічної культури.

Водночас зауважимо, що зміст дефектологічної освіти майбутніх педагогів, які працюватимуть з аудиторією юнацького чи дорослого віку, є

багатоаспектною та малодослідженою проблемою, актуальність і значущість якої зумовлюють необхідність здійснення подальших розвідок.

Література

1. Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами: Держ. доповідь. – К., 2002. – 160 с.
2. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю: Наказ Міністра освіти і науки України від 02.12.05 р. №691 //Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – К.: Педагогічна преса. – 2006. №2-3. – С. 52.
3. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143 с.
4. Специальная педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений /Л.И.Аксенова, Б.А.Архипов, Л.И.Белякова и др.; Под ред. Н.М.Назаровой. – 2-е изд., стереотип. – М.: Академия, 2001. – 400 с.
5. Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні: Зб. док. і матеріалів. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 171 с.

Аннотація

Ежова Т.Е.,

кандидат педагогических наук

Содержание и структура дефектологической подготовки будущих преподавателей профессионально-технических учебных заведений

В статье обоснована актуальность дефектологической подготовки будущих преподавателей профессионально-технических учебных заведений; рассмотрены цель, задачи и содержание курса «Основы коррекционной педагогики» в инженерно-педагогическом ВУЗе; сформулированы требования к знаниям и умениям педагогов, необходимым для работы с учащимися с нарушениями психического и физического развития.

Ключевые слова: инвалиды, профессиональная реабилитация, профессионально-технические учебные заведения, дефектологическая подготовка, коррекционная педагогика.

Summary

Yezhova T.,

Candidate of Pedagogical Sciences

Content and structure of defectological preparation necessary to future teachers of vocational schools

In this paper, actuality of defectological preparation necessary to future teachers of vocational schools has been grounded; considered are the purpose, tasks and content of the course “Fundamentals of correctional pedagogics” in engineering-pedagogical higher schools. Formulated are the requirements to knowledge and abilities of educators, which are needed to work with pupils possessing aberrations in mental and physical growth.

Key words: disabled person, professional rehabilitation, vocational schools, defectological preparation, correctional pedagogics.

Відомості про автора:

Єжова Тетяна Євгенівна

старший викладач кафедри філософії та освітніх технологій
Української інженерно-педагогічної академії.

61003, Харків, вул, Університетська, 16. Тел.:д. 8(057)733-79-27,

р. 8(057)733-79-27

e-mail: yezhov@iop.kiev.ua